

ДЖЕРЕЛА ДОСЛІДЖЕННЯ ВОЛИНІ ЯК ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНОГО РЕГІОНУ

Гаталяк О.М.

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, м. Львів 79000 Україна, тел.: (032)239-46-03
E-mail: oksana.hatalyak@gmail.com.ua*

Матеріали з дослідження історико-географічних регіонів можна умовно поділити на три групи: 1) економіко-географічні описи; 2) статистично-довідкові матеріали; 3) картографічні матеріали.

Звичайно, не всі писемні джерела, які мають навіть географічну номенклатуру, слід зараховувати до джерел, що використовуються в географо-історичних дослідженнях.

Одними з перших вагомих творів присвячених історії Волині були праці І. Шараневича «Історія Галицько-Володимирської Русі» (Львів, 1863) і Л. Крушинського «Исторический очерк Волыни» (Житомир, 1867), які мали оглядово-популярний характер.

У 80 - 90-х рр. XIX ст. - початку XX ст. з'являються монографії, які містять загальний нарис минулого Волині. Серед них: «Очерк истории Волынской земли до конца XIV ст.» О. Андріяшева (Київ, 1887), «Волынь. Исторические судьбы Юго-Западного края» П. Батюшкова (С.-Петербург, 1888), «Волынь в описании городов, местечек и сел» Н. Теодоровича (Почаїв, 1899), «Исторические судьбы Волынской земли с древнейших времен до конца XIV века» П. Шанова (Одеса, 1895), «Волынская губерния. Географическо-исторический очерк» С. Каретникова (Ковель, 1905), «Північно-Західна Україна» М. Кордуби (Відень, 1917), «Коротенька історія Волині» П. Антоновича (Житомир, 1918). Писемні джерела були типовими для того часу статистично-галузеві характеристиками регіонів: описи географічного положення, занять населення, головних промислів, торгівлі, сільського господарства, міст, фінансів, укріплень тощо.

У 30-х роках ХХ ст. з'являються монографії, які були присвячені як розробці історико-географічної тематики Волині, так і краєзнавчим дослідженням, а також населенню краю: О. Баранович «Залюднення Волинського воєводства в першій половині XVII ст.» (Київ, 1930), А. Річинський «Старий город Волинь» (Львів, 1930), О. Цинкаловський «Стара Волинь і Волинське Полісся» (Вінніпег, 1984-1986).

У 50-тих роках ХХ ст. виходять праці І. Левковича «Нарис історії Волинської землі (до 1914 року)» (Вінніпег, 1953), В. Пашуто «Очерки по истории Галицко-Волынской Руси» (Москва, 1950), О. Барановича «Магнатское хозяйство на юге Волыни в XVIII в.» (Москва, 1955) присвячені економічному розвитку Волині.

Історії і археології Волині присвячені праці В. Ауліха «Зимнівське городище - слов'янська пам'ятка VI - VII ст. в Західній Волині» (Київ, 1972), М. Кучінка «Нариси стародавньої і середньовічної історії Волині (від палеоліту до середини XIV ст.)» (Луцьк, 1994), І. Крип'якевича «Галицько-Волинське князівство» (Київ, 1984) та багато інших.

Питання про територіально-адміністративний устрій розглядається у роботах М. Крикуна «Кордони й повітовий поділ Волинського воєводства в XVI - XVIII ст.» (Київ, 1990), Л. Войтовича «Волинська земля князівських часів (X - XII ст.)» (Київ, 1991), О. Маркової «Зміна адміністративно-територіального устрою України (1946 - 1964)» (Київ, 1994).

Про виникнення й розвиток міст Волині писали М. Котляр «Формирование территории и возникновение городов Галицко-Волынской Руси IX - XIII вв» (Київ, 1985), А. Заяць «Динаміка чисельності міських поселень Волинського воєводства XVI - першої половини XVIII ст.» (Київ, 1992).

Багато праць присвячено особливостям розвитку господарства Волині. Серед них можна відзначити такі: М. Корецький «Волинська область» (Київ, 1959), Г. Ковальчак «Економічний розвиток західноукраїнських земель» (Київ, 1988), О. Сидоренко «Українські землі у міжнародній торгівлі (IX - середина XVII ст.)» (Київ, 1992), С. Вронський «Суспільно-економічні відносини на

Волині напередодні другої світової війни» (Київ, 1964), М. Карлін «Економічна характеристика розвитку промисловості Волинського воєводства в другій половині 30-х років» (Луцьк, 1993), Ю. Поліщук «Розвиток торгівлі у Волинській губернії (кінець XIX - початок XX ст.» (Хмельницький, 1995), Т. Комаренко «Волинь у тогових зв'язках України і Росії у першій половині XIX ст.» (Київ, 1992) та ін.

Деякі аспекти дослідження населення Волині розглядаються у роботах Я. Дашкевича, О. Компана, А. Перковського, С. Макарчука та ін.

Серед статистично-довідкових матеріалів слід відмітити енциклопедії: «Енциклопедія українознавства» (Париж, Нью Йорк, 1955 -1984), «Українська загальна енциклопедія» (Львів - Станіславів - Коломия, 1938), «Географічна енциклопедія України» (Київ, 1989 - 1990), «Історія міст і сіл Української РСР»» (Київ, 1972); «Географическо-статистический словарь» П.Семенова-Тян-Шанского; «Памятные книжки Волынской губернии на 1889, 1900, 1907, 1915 гг.» Статистичні матеріали, що характеризують населення і господарство Волинської губернії представлені довідниками: «Первая всеобщая перепись населения Российской империи. Т.8. Волынская губерния» (1904), «Статистика Российской империи. Т.Х. Сборник сведений по России» (1890), «Статистический справочник. Вып. 1. Население и землевладения в России (по губерниям) и сравнительные данные по некоторым Европейским государствам» (1906). Серед матеріалів з статистики Волинського воєводства можна назвати: «Pierwszy Powszechny spis Rzeczypospolitej Polskiej z dn. 30. IX. 1921 r.», «Drugi powszechny spis ludnosci z dn. 9. XII. 1931 r.», «Statystyka przemyslowa, 1932», «Statystyka rolnicza, 1932 – 1938».

Картографічні матеріали, які включали територію Волині представлені такими творами: російська генеральна карта Європейської Росії Оппермана, яка охоплювала всі українські землі, що належали того часу до Російської імперії (1:840000); карта Східної Європи Стрільбицького (1:420000) з позначеним лісовим покривом; топографічні карти Волинського воєводства (1:100000, 1:25000). Серед спеціальних карт варто виділити твори, які видавало

Товариство дослідників Волині: «Археологическая карта Волынской губернии» В. Антоновича (1901), «Общую геологическую карту Европейской России» В. Лескарева (1914) та ін. Серед найфундаментальніших картографічних джерел – «Атлас України і сумежних країв» В. Кубійовича (1937), а також «Історичний атлас України» І. Теслі і Є. Тютька (1980).

Цінними для дослідження Волині є карта О. Барановича «Волинське воєводство, 1629 р. Поселення і володіння» (1939), карта Волинської губернії А.Ільїна (1930), «Wojewodztwo Wolynskie» Е. Ромера (1:1000000), адміністративна карта Української і Молдавської РСР (1970, 1:1500000), топографічні карти Волинської області (1982, 1:200000), Атлас Волинської області (1989).

Незважаючи на різноманітність джерел щодо вивчення історико-географічного регіону Волині, існує нерівномірність у забезпеченні матеріалами різних періодів, деякі твори вимагають критичної оцінки, співставлення з іншими. Проте, використання як писемних, так і картографічних матеріалів допомагає краще зрозуміти історико-географічний процес розвитку Волині.